

Agata Piasecka
(Uniwersytet Łódzki)

Koncept śmierć w rosyjskiej frazeologii

Śmierć to personifikowana mityczna postać przeciwstawiana Życiu. Przedstawiana bywa jako istota łącząca w sobie cechy ludzkie i zwierzęce: starucha ze zwichrzonymi włosami i końskimi nogami albo szkielet człowieka z wyszczerzonymi zębami i zadartym nosem. Jej częstym atrybutem jest kosa trzymana w rękach. Najbardziej stare wyobrażenie dotyczy przeświadczenia o tym, że wiecznie głodna Śmierć pożera ludzi po ich zgonie albo porywa ich duszę, łowiąc ją w sieć. Uważano, iż Śmierć wyposażona w kosę stacza z człowiekiem bitwę i wygrywa. Do przeświadczenia tego nawiązuje rosyjski frazeologizm *бороться с душой* 'o ostatnich minutach życia, o agonii kogoś'. Od Śmierci nie można się wykupić i nie można jej oszukać. Śmierć widzi jedynie osoba umierająca, dla pozostałych zaś jest ona niewidoczna. Jak głoszą podania, Śmierć, przychodząc do starego bądź chorego człowieka, staje koło jego głowy i zagląda mu w oczy. To powoduje, iż człowieka przechodzą dreszcze i wydaje ostatnie tchnienie – *испускает последний вздох*. W momencie zgonu po duszę człowieka może przyjść również inna mityczna postać: Bóg, Archanioł Michał, święty. Znane są legendy mówiące, iż w momencie agonii anioł i diabeł walczą o duszę człowieka i ten, który wygra, zabiera ją ze sobą. Uważa się, iż lekką śmierć mają ludzie pobożni, grzesznicy natomiast odchodzą w męczarniach.

Zjawisko śmierci jest nieuniknione, nie da się go dokładnie przewidzieć ani określić w czasie. Od zawsze ludzie starali się jednak odgadnąć moment swojego zgonu. W rozmaitych znakach upatrywali zapowiedzi jego nadejścia. Śmierć, zgodnie z wierzeniami, zwiastują sny o wypadających zębach, białym koniu, domu bez okien czy spotkaniu ze zmarłym krewnym. Mogą ją także przepowiadać nietypowe zjawiska: przedłużające się wycie psa, kura piejąca jak kogut, ptak uderzający w okno, kret ryjący pod domem, kukanie kukułki, krakanie wrony, trzeszczenie w ścianach i podłodze, spadanie gwiazd z nieba.

Momentowi rozłączenia duszy z ciałem, według wierzeń, powinny towarzyszyć różnego rodzaju obrzędy, bez których przejście duszy do innego świata jest utrudnione albo wręcz niemożliwe, w rezultacie czego dusza zostaje skazana na wieczną tułaczkę. Te obrzędy to pożegnanie umierającego z rodziną, spowiedź, zapalenie świecy, czuwanie przy zmarłym. Należy bezwzględnie zachowywać ciszę, aby nie wystraszyć duszy. Bez świecy i spowiedzi umarły będzie błądził w ciemnościach, może nawet stać się wampirem. Ogień odgrywa w kulturze istotną rolę, symbolizuje życie i zmartwychwstanie. W dawnych czasach palono zmarłym na rozstajach dróg ogniska. Do tradycji tej nawiązuje znamienne chociażby dziś w Polsce zapalanie zniczy na grobach. Wierzy się, iż najlepiej, gdy będą one koloru czerwonego, ponieważ barwa ta chroni przed urokami

i zabezpiecza przed złem. Na gruncie słowiańskim zachował się obyczaj mycia ciepłą wodą i ubierania nieboszczyka w nowe ubranie. Ludzie bowiem uważają, iż zmarły zjawia się na tamtym świecie w tej samej odzieży, w której odszedł z tego świata, bądź w którą został ubrany po zgonie. Obok umierającego stawia się naczynie z wodą *для обмывания души*. Wielu twierdzi, iż widziało kołyszącą się w naczyniu wodę, co oznaczało, iż przed chwilą wykąpała się w niej dusza. Naczynie to stoi w domu zmarłego na stole lub parapecie jeszcze przez czterdzieści dni. Sądzi się bowiem, że jest to okres, w czasie którego dusza nie zdąży przenieść się do innego świata. W momencie śmierci wywieszano kawałek płótna lub ręcznik za okno, rozpinano odzież, otwierano okna, drzwi, zasuwę w piecu, układano umierającego na podłodze, wzdłuż belki stropowej, wyjmowano spod głowy poduszkę, układano pod głową snop słomy z dachu, okrywano białą albo czarną chustą, ubraniem ślubnym (dotyczyło to młodych niezamężnych kobiet). Wymienione magiczne czynności miały na celu *пронести душу*. Po obmyciu dusza powinna była osuszyć się ręcznikiem, wytrzeć nim swoje łzy oraz odpocząć. Szczególnie na wsiach kultywowane są pogańskie przesady dotyczące obrączek i węzłów. Zmarłemu należy zdjąć obrączkę, ponieważ koło to symbol zamknięcia, a dusza, aby odejść do nieba, musi się z niego wydostać. Wyjątkowo niebezpieczne są wszelkiego rodzaju węzły i supelki, gdyż dusza może się w nie zaplątać i nie odejść przez to w zaświaty. Przestrzega się także zasłaniania okien pokoju, w którym leży trumna z ciałem. Obraz taki jest bardzo niebezpieczny dla ciężarnej kobiety, która może zajrzeć do środka, zapatrzeć się na zmarłego i urodzić martwe dziecko. Istnieje przesąd, iż człowiek nie powinien umierać na puchowej poduszce, gdyż pióra stanowią przyczynę jego męczarni. W przypadku trudnej agonii przewiercano dziury w ścianach albo suficie, rozbierano dach lub piec, oblewano, skrapiano i pojono zmarłego wodą deszczową bądź ziołowym naparem. Zgodnie z podaniami w momencie śmierci gaśnie albo spada z nieba gwiazda. Zgon pojmowano jako swoiste drugie narodziny. Obrzędy wypełniane przy zmarłym miały na celu pomóc duszy w przejściu na „drugą stronę”, ale także zabezpieczały żyjących przed skutkami bezpośredniego zetknięcia się ze śmiercią. U Słowian Wschodnich przyjęty był zwyczaj zakrywania oczu zmarłemu i kładzenia na nich monet, aby nieboszczyk nie mógł spojrzeć na kogoś z członków swojej rodziny i zabrać go ze sobą. Stary łódzki przesąd głosi, iż przed upływem sześciu tygodni nie wolno sprzątać wieńców z grobu, ponieważ zmarły może „pociągnąć” kogoś z bliskich. Szóstka jest uznawana za liczbę szczęśliwą. Kwiat natomiast to symbol szczęścia. Stąd też zabobon głoszący, iż nie należy wrzucać kwiatów do dołu z trumną. Według innych współczesnych polskich odmian tych wierzeń nie wolno ruszać kwiatów aż przez czterdzieści dni. Cyfra czterdzieści również posiada magiczne znaczenie. W niektórych rosyjskich tradycjach czterdziestego dnia po śmierci pieczono *лесенку* – długie płaskie kruche ciasto przypominające swoją formą drabinę z czterdziestoma stopniami. Było ono symbolem wstępowania zmarłego do nieba. Ustawiano je w bramie na ławce, odprawiano nabożeństwo nad trumną, a następnie ciasto zjadano z miodem. Dzień ten

uważano za moment odprowadzenia duszy na tamten świat. W wigilię *проводов души* dla zmarłego szykowano pod świętymi obrazami pościel, aby jego dusza mogła w niej solidnie odpocząć przed dalszą podróżą. Warto także podkreślić, iż w niektórych kulturach właśnie czterdzieści dni trwa żałoba.

Zaprezentowane wierzenia Słowian odzwierciedliły się w języku rosyjskim w postaci szeregu frazeologizmów objętych conceptem *śmierć*. Nawiązują one nie tylko do podań, legend i wierzeń pogańskich, ale są wyraźnie osadzone w chrześcijańskiej koncepcji dwuczłonowości istoty ludzkiej, którą współtworzą ciało i dusza właśnie. Idiomy o charakterze eufemistycznym próbują łagodzić opowiadanie o zjawisku budzącym odrazę, lęk, nieprzyjemnym, trudnym do zrozumienia i zaakceptowania. Są sposobem na jego oswojenie i ukazanie sposobów pojmowania go w czysto ludzkim wymiarze.

Koncept *śmierć* w języku rosyjskim łączy w sobie różne grupy tematyczne:

1) **мертвый:**

- **об умершем человеке:** *лежит в гробу; лежит в земле (под землей); нет на свете кого; нет в живых кого; на том свете кто;*

2) **о безнадежно больном:**

- **быть близким к смерти:** *смотреть (глядеть) в гроб (в могилу); стоять одной ногой в гробу (в могиле); стоять на краю могилы (гроба, домовины);*
- **находиться при смерти:** *на ладан дышать; еле (еле-еле, едва, чуть) дышать; много не надыхать; лежать на смертном одре;*
- **осталось жить очень недолго кому-либо:** *дни сочтены;*

3) **гибнуть:**

- **погибать в бою, в сражении, жертвовать во имя кого-либо, чего-либо собственной жизнью:** *класть голову (головы) за кого, что, где; складывать кости где; класть живот за кого, за что, где; отдавать (положить) жизнь за кого, что, где;*
- **упорно и отважно сражаясь, погибать в бою:** *ложиться костями (костями);*
- **погибать в бою, умирать после жизненных испытаний, злоключений:** *находить гибель (смерть, могилу, конец);*
- **погибать, получив тяжелое увечье в какой-либо опасной ситуации, авантюре:** *ломать (сворачивать) голову (шею);*
- **погибать преждевременно, подвергая себя постоянному (обычно неоправданному) риску, пускаясь в разные авантюры:** *умирать не своей смертью;*
- **кто-либо очень быстро и преждевременно гибнет из-за своих удалых, рискованных, необдуманных поступков авантюрного характера:** *не сносить головы кому;*
- **погибать совершенно напрасно, ни за что, совершенно неоправданно, зря:** *погибать за здорово живешь; пропадать ни за грошь (ни за копейку); пропадать ни за понюшку (ни за нюх) табаку;*

4) губить, убивать:

- **доводить до смерти кого-либо:** отправлять на тот свет кого; отправлять в мир иной кого; отправлять к праотцам кого; отправлять в Могилевскую губернию (в Моглев) кого; отправлять в елисейские поля кого; лишать (решишь) жизни (живота) кого; навести реику кому; решить (лишишь) жизни (живота); свести (вогнать) в могилу кого; вогнать (загнать, вколотить) в гроб; сжить (свести) со света (со свету); уложить в гроб (в могилу);
- **доводить кого-либо до гибели, изводя упреками, придирадками или наказаниями:** сживать (сводить) со света (со свету) кого; вгонять (вколачивать) в гроб кого; сводить в могилу кого; укладывать в гроб (в могилу) кого;
- **совершить убийство, быть причастным к убийству:** пролить кровь кого; обгадить руки кровью чьей;
- **убивать:** вышибить (вынуть) душу из кого; вышибить дух из кого; свернуть (снять) голову (бабку) кому; свернуть шею кому; сорвать голову с кого; выпустить кишки кому;
- **расстреливать кого-либо:** выводить (пускать, списывать) в расход кого; поставить к стенке кого; отправить в штаб Духонина кого;
- **жестоко, беспощадно расправляться с кем-либо:** мочить в сортире кого.

5) умереть

- отдать Богу душу; приказать (велеть, повелеть) долго жить кому; отправиться (отойти) на тот свет; отправиться к праотцам; лечь в гроб (в могилу); лечь (уйти) в землю; испустить (выпустить) дух; испустить последний вздох; кончить жизнь (век); уйти из жизни; оставить жизнь; покинуть свет; заснуть (почить, уснуть) вечным (последним, мертвым) сном; уснуть на веки веков (на веки вечные); сойти (лечь) в гроб (в могилу); отойти (переселиться) в вечность; уйти (удалиться, отойти) в иной (загробный, лучший) мир; отойти (переселиться) в лучшую (будущую) жизнь; найти могилу где; дать дуба; отдать концы; протянуть (вытянуть) ноги (ножки); сыграть в ящик; откинуть (отбросить) копыта; откинуть (отбросить) сандалии; откинуть штиблеты; задрать ноги; опочить в Боге (в Бозе); отправиться в елисейские поля; отойти от мира сего; смежить глаза; отойти в горний мир (горнюю обитель); отойти к вечному блаженству; решиться (лишиться) жизни; уйти на ниву божью; с копылев (с копыт) долой; с катушек долой; конец приходит (пришел) кому; расставаться (прощаться) с жизнью; на погост отнесли; доской накрыться; надеть деревянный тулуп (костюм, бушлат); лечь под дерновое одеяльце; лечь под образа; закатились глаза (очи) чьи; дух вон; господь веку не дал; пойти перед Богом ответ держать; Бог прибрал (забрал) кого;
- **умереть в страшных мучениях:** принять мученический венец;

- **покончить жизнь самоубийством:** *выйти в тираж; сойти со сцены; руки на себя наложить; покончить с собой; порвать нить жизни; сатане (с сатаной) обручиться; пустить себе пулю в лоб;*
- **тонуть:** *идти ко дну; пускать пузыри; уйти в Еришову слободу; идти кормить рыб; идти кормить раков;*
- **быть рядом с человеком в последние минуты его жизни, обычно о близком, родном человеке:** *закрыть глаза кому; принять последний вздох;*

б) смерть

- **о конце жизни:** *вечный покой; вечное успокоение; последний час;*
- **персонифицированный образ смерти:** *старуха (бабушка, курносая) с косой.*

Jak potwierdzają dane językowe, dla konceptu *śmierci* znamieny jest motyw drogi. Pokonuje ją przenosząca się do innego świata dusza zmarłego. Część frazeologizmów tej grupy, a mianowicie idiomy z komponentem *душа*, akcentują wiarę w obecność w człowieku nieśmiertelnego i wiecznego, niematerialnego elementu, który po fizycznym rozpadzie ciała funkcjonuje nadal. Motyw drogi uwzględnia opozycję góra – dół. Po śmierci dusza człowieka udaje się ku wyżynom niebieskim, natomiast jego cielesna powłoka wędruje pod ziemię, do grobu. Słowa kluczowe dla danego konceptu, takie jak: trumna, grób, mogiła, otrzymują rozmaite nominacje. Śmierć oznacza spotkanie z Bogiem bądź innymi zmarłymi. Inny świat bywa we frazeologizmach także różnie określany. Zawsze jest jednak wartościowany dodatnio. Frazeologizmy danej grupy korelują z ideologią chrześcijańską, która głosi, iż egzystencja na ziemi ma charakter przejściowy i stanowi jedynie przygotowanie do innego, lepszego życia. Doczesność jest ograniczona czasowo (*дни сочтены*), natomiast śmierć przenosi człowieka w lepszy świat, w którym istnieć on będzie po wieczne czasy. Zaprezentowane fakty stanowią podstawę obrazową ustabilizowanych jednostek opartych na schematach semantycznych:

opuścić świat doczesny: *уйти из жизни; оставить жизнь; уйти от нас; покинуть свет; отойти от мира сего; нет на свете кого; нет в живых кого; свести со света кого;*

przenieść się lub kogoś do innego świata: *отправиться (отойти) на тот свет, уйти (удалиться, отойти) в иной (загробный, лучший) мир, отойти (переселиться) в лучшую (будущую) жизнь, отойти в горный мир (горную обитель), отойти (переселиться) в вечность, отойти к вечному блаженству, отправиться в елисейские поля, отправлять на тот свет кого; отправлять в мир иной кого; отправлять к праотцам кого; отправлять в Могилевскую губернию (в Могилев) кого; отправлять в елисейские поля кого; на том свете кто;*

przenieść się do Boga i innych zmarłych: *отправиться к праотцам; уходить на ниву Божию; пойти перед Богом ответ держать;*

udać się lub odprowadzić kogoś do grobu, mogiły, spocząć na cmentarzu, w trumnie: *лечь (сойти) в гроб (в могилу); лечь (уйти) в землю; надеть деревянный тулуп (костюм, бушлат); доской накрыться; на погост отнести кого; лежит в гробу; лежит в земле (под землей); смотреть (глядеть) в гроб (в могилу);*

стоять одной ногой в гробу (в могиле); стоять на краю могилы (гроба); находить могилу; вгонять (вколачивать) в гроб кого; сводить в могилу кого; укладывать в гроб (в могилу) кого; сыграть в ящик; найти могилу где.

Frazeologizmy z komponentem *душа* opisują śmierć w różny sposób. Jedne z nich zaznaczają fakt oddalenia się duszy: *отдать душу, расстаться с душой, вышибить душу, вынуть душу*. Inne nawiązują do problemu rozdzielenia się po śmierci duszy i ciała: *душа с телом расстаётся, выколотить душу из тела*. Wyróżnić można także grupę uwzględniającą wiarę w udanie się duszy do bóstwa: *отдать богу душу, бог посылает по душу, господь послал по душу*. W wymienionych jednostkach dusza występuje w roli symbolu życia człowieka na ziemi lub pierwiastka umożliwiającego egzystencję w fizycznym sensie. Grupa pierwsza akcentuje wiarę w nieśmiertelność duszy i jej samodzielność. W grupie drugiej odnaleźć można związki korespondujące ze znamienym dla chrześcijaństwa przekonaniem o dwuczłonowej strukturze jednostki ludzkiej oraz przewadze wartości pierwiastka duchowego nad materialnym i egzystencji duszy po fizycznym rozpadzie ciała. Grupa trzecia podkreśla kluczową rolę Boga w życiu człowieka. Osoba Stwórcy decydującego o losach ludzkich przedstawiona została też w innych frazeologizmach (bez komponentu *душа*): *Бог прибрал (забрал), Господь веку не дал*.

Życie związane jest z fizycznymi funkcjami ciała, jego dynamizmem. Koncept *śmierci* wiąże się z motywem końca pojmowanego w wymiarze ziemskim, cielesnym. Śmierć to koniec życia doczesnego: *кончить жизнь, привел Бог к концу, расстаться (прощаться) с жизнью, лишиться жизни, положить жизнь, порвать нить жизни, конец приходит (пришел) кому, отдавать (положить) жизнь за кого, что, где, класть живот за кого, за что, где, находить свой конец, лишать (решить) жизни (живота) кого*.

Zgon przejawia się w reakcjach ciała. Swobodne oddychanie to naturalna czynność zdrowego organizmu, brak oddechu bywa często oznaką zgonu: *испустить (выпустить) дух, испустить последний вздох, принимать последний вздох, дух вон, на ладан дышать, еле дышать, много не надышать*. Przedstawiony schemat koreluje także z wyobrażeniem o duszy jako oddechu: *выдохнуть душу*.

Obrazy związane z ułożeniem ciała po śmierci stały się podstawą motywacyjną frazeologizmów: *протянуть ноги, откинуть (отбросить) копыта, откинуть (отбросить) сандалии, откинуть итиблеты, задрать ноги, ручонки к сердцу сложить, сложить голову*.

Z konceptem *śmierci* wiąże się także koncept *głowy* jako symbolu życia, właściwego funkcjonowania ludzkiego organizmu: *ломать голову, сворачивать голову, не сносить головы*.

Śmierć porównywana jest we frazeologizmach do snu. Nie przez przypadek mówi się, iż ktoś *уснул на веки веков, закрыл глаза, заснул вечным (последним, мертвым) сном, почить в Боге*. Do faktu, iż nieboszczykowi zamykano oczy, nawiązują jednostki: *закрыть глаза, закатились глаза (очи) чьи, смежить глаза (очи)*.

Frazeologizmy składające się na koncept *śmierć* poruszają szereg aspektów związanych ze zgonem człowieka. Można wśród nich odnaleźć takie, które dotyczą samego faktu odejścia kogoś i nie implikują dodatkowych informacji, dotyczących przyczyn takiego stanu rzeczy: *покинуть свет, отойти на тот свет, заснуть вечным сном, с копылев долой, отдать концы*. Inne, z kolei, bezpośrednio wskazują na „sprawcę” wydarzeń – Boga, który, przywołując do siebie duszę, decyduje o fizycznym zgonie: *Господь пошлет по душу, Бог посылает по душу, отдать душу, Бог прибрал кого-либо, привел Бог к концу кого-либо, Господь веку не дал*. Śmierć może być spowodowana zachowaniem jednej osoby wobec drugiej: *выколотить душу из тела, вышибить душу* to nie zwyczajnie umrzeć, a biciem doprowadzić do czyjejś śmierci. Przyczyniać się do czyjejś śmierci to: *отправлять на тот свет кого-либо; отправлять в мир иной кого-либо; отправлять к праотцам кого-либо; отправлять в Могилевскую губернию (в Моглев) кого-либо; сживать (сводить) со света (со свету) кого-либо; вгонять (вколачивать) в гроб кого-либо*. Różnorodność tematyczna związków pokazuje też inne powody śmierci: samobójstwo (*руки на себя наложить, покончить с собой, сатане обручиться, выйти в тираж, сойти со сцены*), awanturniczy tryb życia (*ломать себе голову (шею), умирать не своей смертью, не сносить головы кому-либо*) czy chlubne odejście w bitwie (*класть голову за кого-либо, что-либо, складывать кости, отдавать жизнь за кого-либо, что-либо, ложиться костями (костями), находить свою гибель*).

Na zakończenie warto także podkreślić, iż frazeologizmy podjętej tematyki charakteryzują się różnorodnymi odcieniami stylistycznymi. Są wśród nich idiomy żartobliwe (*лечь под дерновое одеяльце, надеть деревянный костюм, доской накрыться*), podniosłe (*отойти в вечность, переселиться в лучшую жизнь, почить в Бозе, закатились очи, положить живот*), przestarzałe (*привел Бог к концу, отправиться к праотцам, лечь под образа, отправиться к праотцам*), potoczne (*отдать Богу душу, приказать долго жить, отправиться на тот свет, отойти от мира сего*), pospolite (*дух вон из кого-либо, дать дуба, отдать концы, сврнуть голову кому-либо, выпустить кишки кому-либо*) oraz wulgarno-lekseważące (*с катушек долой, с копылев долой, откинуть коньки, откинуть сандали, отбросить копыта*) czy żargonowe (*бушлатом закрыться*).

Bibliografia

- Cieślińska W. [1985], *Synonimy frazeologiczne o znaczeniu „mori” w języku polskim i rosyjskim*, „WSP Studia i materiały XVII. Filologia rosyjska”, nr 4, Zielona Góra.
- Frazer J. G. [1978], *Złota gałąź*, Warszawa.
- Karolak S. [1998], *Słownik frazeologiczny rosyjsko-polski*, Warszawa.
- Krzyżanowska A. [1999], *Polska i francuska frazeologia śmierci*, Lublin.
- Łukaszyn J. (red.) [1998], *Wielki słownik frazeologiczny polsko-rosyjski rosyjsko-polski*, Warszawa.
- Przymuszała L. [2007], *Narodziny i śmierć we frazeologii gwarowej (na przykładzie materiału śląskiego)*, [w:] *Frazeologia a językowe obrazy świata przelotu wieków*, Chlebda W. (red.), Opole.

Баранов А. Н., Добровольский Д. О. (ред.) [2007], *Словарь-тезаурус современной русской идиоматики*, Москва.

Бирих А. К., Мокиенко В. М., Степанова Л. И. [1998], *Словарь русской фразеологии. Историко – этимологический справочник*, Санкт Петербург.

Бирих А., Мокиенко В., Степанова Л. [2001], *Словарь фразеологических синонимов русского языка*, Москва.

Жуков В. П., Сидоренко М. И., Шлжаров В. Т. [2005], *Толковый словарь фразеологических синонимов русского языка*, Москва.

Зеленин Д. К. [1991], *Восточнославянская этнография*, Москва.

Петрухин В. Я., Агапкина Т. А., Виноградова Л. Н., Толстая С. М. (ред.) [1995], *Славянская мифология. Энциклопедический словарь*, Москва.

Тихонов А. Н. (ред.) [2004], *Фразеологический словарь современного русского литературного языка*, т. 1–2, Москва.

Толстая С. М. [1999], *Славянские народные представления о смерти в зеркале фразеологии*, [в:] *Фразеология в контексте культуры*, Телия В. Н. (ред.), Москва.

Федоров А. И. (ред.) [1995], *Фразеологический словарь русского литературного языка конца XVIII–XX вв.*, Москва.

Юминова А. Б. [1999], *Культурологический аспект развития семантики идиом поля «смерть» в современном русском языке (по результатам психолингвистического эксперимента)*, [в:] *Фразеология в контексте культуры*, Телия В. Н. (ред.), Москва.

Summary

Agata Piasecka

The concept of death in the Russian phraseology

The phenomenon of death since the beginning of time has brought about fear as well as curiosity. The article presents the cultural aspects of the perception of the phenomenon of death. They refer to the old superstitions, customs, traditions. As linguistic data confirm, many of them are reflected in the language. The concept of death in Russian phraseology refers to the Christian concept of the binary nature of a human being (consisting of the soul and the body), to pagan legends and beliefs. It is mostly characterized by the themes such as the end, road, dream.